

”Sanningen är mäktigare än dem alla”

Luthers skrift *Om Kyrkans babyloniska fångenskap. Ett preludium*

Fördjupning av Torbjörn Johansson, rektor på FFG.

Under läsåret 2021-2022 uppmärksammar FFG en annan av Martin Luthers reformatoriska skrifter: ”Om kyrkans babyloniska fångenskap” (1520). I kommande nummer av Hälsning kommer fördjupningsdelen utifrån teologins olika discipliner belysa sidor av Kristi kyrkas ständiga kamp för sin redan givna frihet och hur krafter försöker föra Kyrkan in i olika former av fångenskap. Luther kallade ofriheten som omgärdade den dåtida kyrkan för ”babylonisk” och gav i sin bok exempel på hur kyrkans frihet inskränkts. I detta nummer introducerar Torbjörn Johansson, som ett bidrag från den systematiska teologins bord, bokens innehåll och tillkomst.

Ett mycket centralt begrepp under reformationens framväxt var ”frihet” (*libertas*, *Freiheit*). Luther använder det i många olika sammanhang och en period använder han t.o.m. i brev namnet Martinus *Eleutherius* – enligt tidens sed att översätta och antaga grekiska namn – vilket betyder Martin ”Den frie [eftersom han befriats av Gud]” (se mera om detta på FFG:s Youtube-kanal). Frihetstemat kommer till uttryck även i boktitlar, såsom fallet är med Luthers båda ”tvillingsskrifter” *Om kyrkans babyloniska fångenskap* och *En kristen människas frihet*, publicerade tätt efter varandra hösten 1520. De båda skrifterna räknas till reformationens viktigaste skrifter och de sammanfattar hur långt Martin Luther hade nått i sina tankar år 1520.

Bokens plats i reformationens utveckling

Det framgår i inledningen till *Om kyrkans babyloniska fångenskap*, att Luther nu hade skärpt tonen i fråga om avlatsbruket. Han hade behandlat frågan i sina 95 teser och flera efterföljande publikationer med syfte att få bort detta missbruk från kyrkan.

Men när den påvliga ledningen för kyrkan hade försvarat avlatens bruk, riktade Luther alltmer kritik mot påvedömet som sådant. Han säger i inledningen till *Om kyrkans babyloniska fångenskap* att han ångrar en två år gammal skrift om avlaten, ”ty på den tiden var jag ännu fången i en grovt vidskeplig vördnad för det romerska tyranniet”. Han önskar att denna och liknande gamla skrifter om avlaten skulle brännas och istället att alla skulle lära sig denna sats: ”Avlat är ett gagnlöst påfund av de romerska smickrarna.” Luther menar att genom avlaten tillintetgör påvekyrkan människornas tro på Gud och berövar dem på deras pengar. Han kallar påvedömet för ”Babels välde och Nimrods välde”, men en anspelning på 1 Mos 10:8f, där det står att Nimrod var den förste som fick stor makt på jorden och att han var en väldig jägare. Mot denna makt vill Luther ”slå an ett preludium om den romerska kyrkans fångenskap”. Med Guds ord som norm går han igenom de sju sakrament som den romerska kyrkan räknade med. Vi ska här kortfattat se på något av hans resultat.

Genomgång av de sju sakramenten

För att något ska räknas som ett "sakrament" menar Luther att det ska finnas förordnade yttre tecken av Gud som är förbundna med löftet om syndernas förlåtelse. Med denna definition finns det endast två sakrament, dopet och nattvarden. Luther kan även kalla boten för ett sakrament (inledningen), men vid en precisering menar han att den egentligen saknar det yttre tecknet och i sak innebär ett återvändande till dopet. De övriga fyra sakramenten som han går igenom är konfirmationen, äktenskapet, prästvigningen och sista smörjelsen. Dessa vill alltså Luther inte kalla sakrament eftersom de inte uppfyller ovan nämnda kriterium. Han vill återställa dessa handlingar till deras bibliska enkelhet och ta bort de obibliska föreställningar som hade vuxit fram i anslutning till dem.

Nattvarden

Luthers framställning är inte jämnt fördelad över de sju romerska sakramenten utan ungefär halva boken ägnas åt nattvarden och dopet. Nattvarden, menar Luther, har genom missbruk och mänskliga traditioner hållits i en trefaldig fångenskap. *Den första fångenskapen* innebär att lekmännen inte får ta del av kalken utan man har endast delat ut brödet. Skulden för detta ligger inte hos lekmännen utan hos prästerna. *Den andra fångenskapen* gäller transsubstantiationsläran, enligt vilken man med hjälp av aristotelisk filosofi ställer upp en obligatorisk trosdogm som inte bara saknar stöd i Skriften, utan strider mot Skriften. Medan transsubstantiationsläran innebär att brödet blir till Kristi kropp och upphör att vara bröd, så beskriver Skriften det så, att det är Kristi kropp och bröd samtidigt: "Brödet som vi bryter, är det inte en delaktighet i Kristi kropp?" (1 Kor 10:16). Sedan människan har provat sig ska hon äta av brödet – och därigenom få del av Kristi kropp. Luther gör inga försök att få ihop detta med ett visst filosofiskt system utan säger att "den Helige Ande är större än Aristoteles". Han tror och bekänner det helt enkelt för att Guds ord lär så. *Den tredje fångenskapen* ser han som det allra värsta missbruket, nämligen att "mässan är ett gott verk och ett offer". Han framför en omfattande kritik av mässoffersläran. "Jag vill använda all flit på det att ingen inför Kristi domstol må kunna påbörda mig skulden för sin otro och okunnighet om sanningen." Luther framhåller utifrån Jesu instiftelseord, att det handlar om *löftesord* vilket tas emot i *tro*. Av den

enkla måltiden har kyrkan gjort ett offer som kan frambäras inför Gud för levande och döda. Betalningar för hållandet av sådana mässor inbringade stora belopp till kyrkor och kloster, vilket Luther beskriver som en del av kyrkans fångenskap. "Ty på detta sätt har Guds högheliga testamente tvingats att tjäna den mest skändliga vinningslystnad och det genom gudlösa människors meningar och traditioner, som med åsidosättande av Guds ord istället dukat upp för oss sina egna hjärtans tankar och därmed för världen. Vad bryr jag mig om förförarnas stora antal och maktställning? Sanningen är mäktigare än dem alla."

Dopet

När det gäller dopet, så menar Luther att det har bevarats från kyrkans vinningslystnad och bjudits fritt åt alla. Men likväl har djävulen lyckats göra om intet dopets kraft hos de vuxna om än inte hos barnen. De vuxna tänker nämligen inte på sitt dop eftersom de har blivit lärda att det finns så många andra vägar in i himmelriket. Fokus hade hamnat på vad som kallades den "andra räddningsplankan", nämligen boten. Ur denna har sedan otaliga bördor i form av olika klosterlöften, religiösa plikter, satisfaktioner och pilgrimsresor uppkommit, och alla dessa människopåfund hade skapat ett hårt tyranni som rädde över Guds församling. Allt detta borde biskoparna, skriver Luther, röja ur vägen och så återge dopet sin bibliska betydelse. I likhet med

Den kyrkans frihet som Luther här behandlar, rör sig inte i första hand om frihet gentemot världsliga makthavare utan gentemot det inomkyrkliga förtryck som vill binda människor till sådant som Gud inte har befallt.

förståelsen av nattvarden pekar Luther i dopets sammanhang på huvudbegreppen *löfte och tro*. Det är ett löfte från Gud som är själva grunden: ”Den som tror och blir döpt, han ska bli frälst.” (Mark 16:16). Detta löfte förblir alltid gällande ”och står redo att med öppna armar mottaga oss, så snart vi blott vänder åter”. Att göra bot är därför att erinra sig sitt dop och med förtröstan återvända till denna borg och där *finna frälsningens visshet*. Här möter även bilden av dopet som ett skepp (136), vilket inte slås sönder, en bild som Luther använder även i Stora katekesen, nio år senare. Luther vill alltså återge dopet den särställning som det har i Nya testamentet. Det gäller inte endast vid det kristna livets början utan omfattar det i sin helhet och får sin fullbordan först vid döden och uppståndelsen. Anledningen till att det ska ha denna särställning är att det till skillnad från många regler och botövningar är av Gud själv påbjudet.

Kyrkans frihet

Om kyrkans babyloniska fångenskap har som ovan nämdes en tvillingskrift, *Om en människas frihet*. Trots att de båda skrifterna är olika i ämnesval och stil, så förenas de i vad som Luther menade vara det allt avgörande: att Guds ord får råda i alla frågor. Den enskilda kristna människan blir då befriad till att leva i tjänande kärlek och kyrkan befrias genom evangelium från mänskliga stadgar, vilka med tiden utgör ett hårt tyranni. Det handlar om att vinna en frihet för evangelium, Guds löften som kan skapa tron i hjärtat genom Andens verk.

Den *libertas ecclesiae*, kyrkans frihet, som Luther här behandlar, rör sig inte i första hand om frihet gentemot världsliga makthavare utan gentemot det inomkyrkliga förtryck som vill binda människor till sådant som Gud inte har befallt. Det är inom kyrkan och i Guds namn som sådana tyranner träder upp. I den situationen går inte frontlinjen mellan kyrkan och världen utan rakt igenom kyrkan. Detta är i själva verket en konfliktlinje som vi möter på flera ställen i Nya testamentet. Paulus varnar t.ex. i sitt avskedstal till de äldste från Efesus för att rovlystna vargar ska träda fram, för att män som kommer ur den egna kretsen ska träda fram och förvränga sanningen (Apg 20:30). Vad gör då Paulus inför detta hot? Han hänvisar de äldste till Guds ord: ”Och nu överlämnar jag er åt Gud och hans nåderika ord, som har makt att uppbygga er och ge åt er arvslotten bland alla dem som blivit helgade.” (Apg 20:32). Det är i linje med detta råd, som Luther i *Om kyrkans babyloniska fångenskap* kallar kyrkan att återvända till Guds ord och helt ställa sig under det.

Två huvudfrågor i boken

Sammanfattningsvis är Luthers skrift viktig för förståelsen av den evangeliska *sakramentsuppfattningen*, liksom för frågan om *frihet* från mänskliga traditioner och auktoriteter, även när dessa finns inom kyrkan. I båda frågorna ser vi i boken hur Luther har börjat tillämpa skriftprincipen, vilken innebär att en kristen i lärofrågor och i sitt samvete endast ska vara bunden vid Guds ord.